

Ertuş, A. (2021). Gagauz ve Türk Tiyatrosu'nun bir karşılaştırmalı edebiyat örneği olarak Nikolay Baboglu'nun "Mumnar Saalık İçin" ile Haldun Taner'in "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım" adlı eserleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(41), 1025-1065.

DOI: 10.21550/sosbilder.880300
Araştırma Makalesi / Research Article

GAGAUZ VE TÜRK TİYATROSU'NUN BİR KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT ÖRNEĞİ OLARAK NİKOLAY BABOGLU'NUN "MUMNAR SAALIK İÇİN" İLE HALDUN TANER'İN "GÖZLERİMİ KAPARIM VAZİFEMİ YAPARIM" ADLI ESERLERİ

Ayşe ERTUŞ*

Gönderim Tarihi / Sending Date: 14 Şubat / February 2021

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 23 Nisan / April 2021

ÖZET

Nikolay Baboglu, Gagauz Edebiyatı'nın önemli isimlerinden biridir. Gagauz kültür öğelerini her fırsatta eserlerine yansıtmayı ihmal etmeyen Baboglu'nun tek tiyatro eseri "Mumnar Saalık İçin"dir (Mumlar Sağlık İçin). "Mumnar Saalık İçin" adlı eser ile Türk Edebiyatı'nın önemli tiyatro ve öykü yazarı Haldun Taner'in "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım" adlı eseri, benzer şekilde işledikleri toplumsal eleştiriyi dikkat çekmektedirler. Toplumcu bakış açısıyla ele alınan her iki oyun izlekler, kişiler, zaman ve dekor / mekân öğeleri açısından ele alınarak incelemeye tabi tutulmuştur. Bu iki oyunda yanlış işleyen bürokrasi, savaş ve ahlaki değerlere bakış izlekleri öne çıkmaktadır. Oyunlarda zaman ve dekor / mekân tamamlayıcı unsur olmaktan öteye geçerek işlevsel olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada Nikolay Baboglu'nun "Mumnar Saalık İçin" ve Haldun Taner'in "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım" adlı eserleri karşılaştırmalı edebiyat bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Nikolay Baboglu, Haldun Taner, karşılaştırmalı edebiyat, tiyatro, oyun*

* Dr. Öğr. Üyesi, Hakkâri Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Hakkâri / TÜRKİYE, ayseertus@hotmail.com

As a Comparative Literature Example of Gagauz and Turkish Theatre "Mumnar Saalık İçin" by Nikolay Baboglu and "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" by Haldun Taner

ABSTRACT

Nikolay Baboglu is one of the important figures of Gagauz literature. Baboglu did not neglect to reflect the cultural elements of Gagauz into his works at every opportunity and his only theatrical work is "Mumnar Saalık İçin" (Candles for Health). The works titled "Mumnar Saalık İçin" and Haldun Taner's "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" (I Close My Eyes and Do My Duty), who is an important theatre and story writer of Turkish literature, attract attention because of the social criticism included in them. Both plays, written from a socialist point of view, were examined in terms of themes, people, time, and decoration / setting. In these two plays, the themes of the malfunctioning bureaucracy, war, and moral values stand out. In the plays, time and decoration / setting were used functionally rather than being a complementary element. In this study, Nikolay Baboglu's "Mumnar Saalık İçin" and Haldun Taner's "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" were examined in the context of comparative literature.

Key words: *Nikolay Baboglu, Haldun Taner, comparative literature, theatre, play*

Giriş

Malzemesi dil olan edebiyatın, millî olduğu kadar evrensel bir niteliği vardır. Her milletin kendine ait bir dili ve edebiyatı vardır ancak edebiyatın genel anlamda insanı ve insana dair olanı ele aldığı düşünüldüğünde edebiyatın evrenselliği ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle milletlerin edebiyatlarının birbirinden etkilenmesi veya beslenmesi kaçınılmazdır. Bu da araştırmacıları "karşılaştırmalı edebiyat"a yönlendirmiştir.

Karşılaştırmalı edebiyatı Claude Pichois ve André Rousseau, "Benzerlik, yakınlık, etki araştırması yoluyla, yazını, anlatının ya da bilginin başka alanlarına ya da yeter ki birden çok dile ya da birden çok ekine ait ve aynı geleneğe bağlı olsunlar, onları daha iyi betimlemek,

anlamak ve tatmak için zamanda ve uzamda uzak ya da uzak olmayan olguları ve yazınsal metinleri bir araya getiren yöntemli bir sanattır" (Aktulum, 1999: 257) şeklinde tanımlamışlardır.

Gürsel Aytaç ise karşılaştırmalı edebiyat için "*Görevi, işlevi, farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından incelemek, ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, nedenleri üzerinde yorumlar getirmektir*" (2009: 7) demektedir.

Emel Kefeli, Van Tieghem'in "*Karşılaştırmalı edebiyat, edebiyatlar üzerinde daha genel ve geniş bir edebiyatın düğümlerini atacaktır*" ifadelerine yer vererek Tieghem'in karşılaştırma edebiyat sahasını "*dünya üzerindeki değişik edebiyatları birleştiren bir üst-sentez olarak*" (2006: 332) nitelediğini aktarır.

Karşılaştırmalı edebiyat, farklı edebiyat ürünlerini karşı karşıya getirerek "öteki" kavramını yaratır. Bu ötekilik kavramı edebiyatların ortak, benzer, ayrı bakış, düşünce ve kültür biçimlerini ortaya koymayı sağlar. Bu bağlamda karşılaştırmalı edebiyat, evrenselliğin içinde millî ya da yerel olan öğelerin algılayıp ayırt edilmesi ve öne çıkmasında önemli bir yöntem olarak karşımızda durmaktadır. Emel Kefeli, *Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri* adlı eserinde "*Karşılaştırmak bir bakıma kişinin 'öteki' ile karşı karşıya gelmesi ve onu keşfetmesi demektir. Bunu yaparken kişinin önce kendisi ile sonra da 'öteki' ile sürekli bir iletişim halinde olması gerekir. Kişi ötekini tanımaya çalışırken kendisini de keşfeder*" (2000: 7) diyerek karşılaştırmalı edebiyatın "öteki" karşısında kendini keşfetme yönüne vurgu yapar.

Bu çalışmada çok genç bir edebiyata sahip olan Gagauz Edebiyatı'nın önemli isimlerinden Nikolay Baboglu'nun tek oyunu "Mumnar Saalık İçin" adlı eseri ile Türk Tiyatro Edebiyatı'nın öne çıkan isimlerinden biri olan Haldun Taner'in "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" adlı eserleri karşılaştırmalı edebiyat bağlamında ele

alınacaktır. Nikolay Baboglu da Haldun Taner de kendi coğrafyalarının edebî sahalılarında önemli isimlerdir. Toplumcu bakış açısıyla kaleme alınan her iki eserde farklı iki coğrafyada yaşayan bir milletin tarihi seyirini izlemek mümkündür. Her iki yazar eserlerinde toplumlarındaki sosyal ve siyasal olaylara yönelik eleştirel tavır sergilemişlerdir. Sosyalist düzende yanlış işleyen kolhoz yaşantısının eleştirisinin öne çıktığı "Mumnar Saalık İçin" adlı eserin yanında, Türkiye'deki sosyal ve siyasal olayların eleştirisini içeren "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" adlı eserdeki ortaklıklar, bizi her iki eseri karşılaştırma yoluna götürmüştür. Bu bağlamda farklı coğrafya ve düzendeki toplumcu iki yazarın tiyatro eserlerindeki ortaklıklar çalışmamızın hareket noktasını oluşturmuştur. Çalışmada Türk Edebiyatı'nda "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" ile Gagauz Edebiyatı'nda "Mumnar Saalık İçin" adlı tiyatro eserleri izlekler, kişiler, mekân / dekor ve zaman öğeleri açısından ele alınarak karşılaştırılacaktır.

Nikolay Baboglu, 1928 yılının Mayıs ayında bir Gagauz köyü olan Tatar-Kıpçak'ta -daha sonraları adı sadece Kıpçak olarak kalan köyde- dünyaya gelmiştir. Gagauz Edebiyatı'nın önemli yazarlarından biri olan Baboglu, 1972'de Sovyet Yazarlar Birliği üyeleri arasında yer almış ve Moldova Yazarlar Birliğinde Gagauz yazarlarına 10 yıl danışman olarak çalışmıştır. Moldova Eğitim Bakanlığı'nda bakan yardımcısı olarak görev yaptıktan sonra emekliye ayrılır. 2008 yılında hayatını kaybeden yazar, ardında birçok eser bırakmıştır.

Nikolay Baboglu çok yönlü bir sanatçıdır. Hikâye, roman, şiir ve Gagauz dilinin yaygınlaşp gelişmesine katkı sağlayan ders kitaplarının yanında, Gagauz folklor ve halk edebiyatı derleme eserleri de bulunmaktadır. Baboglu, bazı eserleri Rusça ve Moldovacadan Gagauzcaya da çevirmiştir.

Gagauz Edebiyatı'nın "*çok yönlü, üretken bir yazarı, araştırmacısı ve şairi olarak tarihteki yerini almış*" (Özkan, 2017: 475)

olan Nikolay Baboglu, eserlerinde Gagauz yaşantısını, kültür ve geleneğini yansıtmıştır. Toplumcu bir bakış ile Gagauz halkının tarihini, sorun ve sıkıntıları da eserlerine yansıtan yazarın eserlerinde işlediği temaları Anku Boeva, "*Gagauzların acı kaderi, halkın hendekli yolları, belaları, köylü işçi insanların yaşaması, sevda, eski Gagauz adetleri*" (2016: 275) şeklinde sıralar.

Yazarın, *Gagauzların Kaderi* adlı eserinin başında "Nikolay Baboglu hem onun Gagauzları" başlıklı imzasız yazıda Baboglu için "*Yazarken kendi halkın yaşaması için bütün hem kimi geçmiş yıllar için, o istär- istemez yarınki günä da bakêr. Onun kendi yaşaması, bilinci, yazıcılık pratikası- hepsi veriler kendi halkına, onun gelän evlat boylarına.*" (Baboglu, 2003: 17-18) ifadeleri kullanılır.

"Mumnar Saalık İçin", Nikolay Baboglu'nun tek piyesidir. Eser, iki akttan oluşan bir dramdır. Her akt beş perdeden oluşmaktadır. 1979-1985 yılları arasında yazılan piyes, 1983 yılında Sovyetler Birliği, Orgeev kasabasında Moldova'dan, Moskova'dan, Belarus'tan, yüzlerce eserin yer aldığı bir yarışmaya katılır. Yarışmada piyes ödül alamaz. Dionis Tanasoglu, Baboglu'nun piyesi için yazdığı "Mumnar Saalık İçin Piesa" başlıklı yazısında piyesin hiç ödül almamasını Sovyet yetkililerince eserin kolhoz¹ yaşantısını yanlış aksettirdiğine bağlandığını ancak kolhoz yaşantısına yönelik içerdiği eleştiriler nedeniyle eserin aslında dikkate alınmadığını düşündüğünü aktarır (Baboglu, 2009: 282).

Mustafa Argunşah ve Hülya Argunşah, *Gagauz Yazıları* adlı eserlerinde Nikolay Baboglu için "*Halkını aydınlatmak ve doğru yönlendirmek için şiirler yazdığı için halk söyleyişleri ve folklor etkileri bolca kendini gösterir*" (2007: 110) demektedirler. Bu durum Baboglu'nun sadece şiirleri için değil bütün eserleri için geçerlidir. Sanatçı tek piyesi olan "Mumnar Saalık İçin"de de Gagauz düğün

¹ Kolhoz: Sovyetler Birliği Dönemi'nde kurulan tarım üretim kooperatifi.

geleneğinden ve Gagauz kısmet denemesinden bahsetmiş ve eserde bir Gagauz türküsüne yer vermekten kendini alamamıştır.

Haldun Taner, 1915 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Türk Edebiyatı'nın önemli öykü ve tiyatro yazarıdır. Edebiyat yaşamına skeçler yazarak başlayan Taner, tiyatrolarında toplumcu bir çizgi benimser. Bertolt Brecht'in "epik-diyalektik tiyatro" adını verdiği tiyatro türünden etkilenmiştir. Türk Tiyatrosu'ndaki ilk epik tiyatro eseri olan *Keşanlı Ali Destanı* (1964) ile dünya çapında tanınmaya başlanır. Öykü, düzyazı ve tiyatro türünde çok eser veren Haldun Taner, tiyatrolarında politik bir tavır sergiler. Ayşegül Yüksel, Taner'in tiyatro oyunlarındaki amacını "*toplum içindeki insanın yüzleşmek durumunda kaldığı çelişkileri ortaya çıkartmak, toplum tarafından yanlış koşullandırılmış olmanın ve yanlış beklentilere sürüklenmenin getirdiği istenmeyen sonuçlara dikkat çekmek*" (2013: 170) şeklinde özetler.

1986 yılında İstanbul'da hayata gözlerini yuman Haldun Taner, "Gözlerimi Kapatırım, Vazifemi Yaparım" adlı eserini 1964 yılında yayımlamıştır. Oyun, iki perdeden oluşmaktadır. II. Meşrutiyet dönemindeki 31 Mart Vakasından başlayıp 1960'a kadar geniş bir zamanı kapsayan oyun, Vicdani ve Efruz'un hikâyeleri üzerine kuruludur. Her iki karakter üzerinden toplumsal ve politik eleştirilere varılan oyunu 1974 yılında Haldun Taner, esere yeni tablolar ekleyerek Vicdani'nin serüvenini 1960'tan 12 Mart 1971 olayından sonrasına getirir. Geleneksel Türk Tiyatrosu özelliklerini de barındıran tiyatro, mizahi bir bakış ile toplumsal ve politik yergiler barındırır.

"Mumnar Saalık İçin" ve "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" adlı oyunlarda dikkat çekici yönlerden biri farklı iki kültürü yansıtan eserlerdeki ortaklıklardır. Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi* adlı eserinde Robert Redfield'in kültürü, "kırsal bir hayat yaşayan ve tarımla geçinen insanların kültürü" ve "şehirde yaşayan özellikle yönetici sınıfın insanların kültürü" şeklinde ana iki kola ayırdığını ifade eder

(1991: 24). Bu açıdan bakıldığında "Mumnar Saalık İçin"de Baboglu'nun kırsal kesin insanını, "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım"da Taner'in şehirde yaşayan insanları ele aldığını görmekteyiz. Eserlerde, kırsalda da kentsel yaşamda da karşılaşılan olumsuzlukların kapitalizme bağlanması önem arz etmektedir.

1. Oyunların Özeti

"Mumnar Saalık İçin" oyunu pazar günü olmasına rağmen Dimu'nun işe gitmeye hazırlandığı sırada karısı Kati'den işe gelmesi için oğlu Panti'yi uyandırmasını istemesiyle başlar. Panti, yakın zamanda askere gidecektir ve bu duruma Kati çok üzülmemektedir. Panti, askerliğini Afganistan'da yapmak istemektedir. Kati ise Afganistan'a giden gençlerin tabutlarının geldiğini söyleyerek buna itiraz eder ve oğlu Panti'yi Afganistan'a asker olarak gönderilmemesinin yollarını arar. Kızları Oli'nin sevgilisi Vladi de Panti ile askere gidecektir. Vladi askerliğini denizci olarak yapmak istemektedir. Bunun için de kaptanla konuştuğunu ve askerliğini denizci olarak yapacağını onaylandığını Oli'ye söyler. Kati, kolhoz başı olan ağabeyi Manol'un bağlantıları olduğunu ve belli miktarda bir para ile oğlunun Afganistan askerliğinden kurtulacağını duymuştur. Bunu kocası Dimu'ya söyler. Dürüst bir adam olan Dimu buna önce karşı çıkar, fakat karısının ısrarı ile kabul eder. Kati, ağabeyi Manol'a durumu anlatır ve Manol bu durumu 5 bin karşılığında yapabileceğini aktarır. Kati ellerindeki her şeyi satarak Manol'a verir. Bu duruma Manol'un karısı Çimana da şahit olmuştur. Manol, arkadaşı Zubkov'dan Panti'nin askerlik yerine müdahale etmesini ister ve bunun için Zubkov'a Kati'den aldığı 5 binden sadece 3 bin verir. Askerliğe uğurlanan gençlerden Oli'nin sevgilisi Vladi, asker olarak Afganistan'a gönderilmiş, Panti ise denizci eri olmuştur. Kati, oğlunun Afganistan'a gönderilmediğine çok sevinirken Vladi'nin, Oli'nin sevgilisi olduğunu öğrenir ve sevinci kursağında kalır. Bu arada Moskova, askeri komisyon başkanı olan Zubkov'un ve Manol'un

bulaştığı kirli işleri duymuş ve Zubkov'u hapsetmiştir. Sıra Manol'a gelecektir. Manol'un köydeki kadınlarla ahlaksız ilişkileri de gün yüzüne çıkmaya başlar. Boş olan kolhoz ambarlarını kâğıt üzerinde dolu gösteren Manol, bu durumdan sıyrılmak için ambarları ateşe verir. Manol'un ahlaksız gönül ilişkilerini duyan Çimana, Manol'a kızgınlığıyla Manol'un bütün sırlarını bir bir ortaya döker. Çimana'dan Panti'nin Afganistan'a gönderilmekten kurtarılması için Kati ve Dimu'nun, Manol'a para verdiğini duyan Oli, anne ve babasına küser. Bu olaydan sonra ise Vladi'nin Afganistan'dan tabutu gelir. Ağabeyinin kirli işlerine, Oli'nin kendisini annelikten reddedişine ve Viladi'nin ölümüne dayanamayan Kati bir anda yere yığılır. Kati'ye ne oldu endişesine kapılan Dimu ve Gina'nın onu hastaneye götürme çabalarıyla oyun sona erer.

“Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım” adlı oyun, “... *Yüksek müsaadelerinizle / Sizlere bu akşam burda / Bir dersi ibret sunmak isteriz. / Acaip bir kıssadır bu. / Örnek talebe, uysal delikanlı / Gönüllü asker, dürüst vergi mükellefi / Model vatandaş Vicdani Yurdakuler'in / Bir baştan sona / Bütün bir hayat hikâyesi / Buyrun baylar bayanlar*” (Taner, 2020: 8) ifadeleriyle başlar.

Ardından Vicdani ve Efruz'un doğumlarına değinilen oyunda her iki karakterin ailesi ve doğumları kıyaslanarak talihlerine işaret edilir. Vicdani, cumbalı bir evde dünyaya gelirken Efruz bir konakta dünyaya gelmiştir. Vicdani ve Efruz arasındaki zıtlık doğdukları ev ile ortaya konulmaya başlanır. Vicdani ve Efruz birbirlerine zıt kişiler olarak okul sahasında karşımıza çıkar. Vicdani, çalışkan ve itaatkâr bir öğrenci, Efruz ise tembel ve söz dinlemeyen bir öğrencidir. Okulda Efruz'a verilen cezaları Vicdani çeker, Vicdani'ye verilecek ödülleri Efruz alır. Bu döngü oyunun sonuna kadar devam eder. Vicdani ne olursa olsun doğruluk ve dürüstlüğünden ödün vermeyen çalışkan biri iken Efruz, zengin, her işi oyun ve dalavere üzerine olan ve çalışmayı sevmeyen

biridir. Okul hayatlarından sonra iş hayatları da kesişir Vicdani ve Efruz'un. Vicdani çalıştığı şirketten çok düşük bir maaş alırken Efruz patronu (Sebatı Yılmaz) ile kirli işler çevirmektedirler. Şirkette hak etmediği hâlde işe alınan Lalifer, patronun metresi olur. Vicdani ise Lalifer'e birkaç defa evlenme teklifi etmiş fakat reddedilmiştir. Lalifer, patronundan gebe kalınca Efruz'un da araya girmesiyle yıldırım nikâhı ile Vicdani ile evlenir. Vicdani, iş gezisi için Erzincan'a gideceği gün Erzincan'da deprem olmuş ve uçuşlar iptal edilmiştir. Bunun üzerine evine dönen Vicdani, evinde karısı Lalifer ile patronunu yatakta görür, böylece oyuna getirildiğini anlar. Bu tablo karşısında nasıl davranması gerektiğini bile bilmeyen Vicdani, patronun isteği üzerine şirketteki işini bitirdikten sonra işten ayrılır. Karısı Lalifer'den de boşanan Vicdani, yeni bir gazete kuran Efruz'un gazetesinde işe başlar. Böylece Efruz ile hayatları bir daha kesişir. Arka planda Türkiye'deki siyasi ve tarihsel olayların Efruz ve Vicdani'nin yaşadığı olaylarla eleştirildiği oyunda Efruz, patronunun (Sebatı Yılmaz) ölümünden sonra onun eşi ile evlenmiş ve ülkedeki birçok siyasiye eşi üzerinden mektuplar yazarak bu mektupları şantaj malzemesi olarak kullanmaktadır. 1960 Askeri Darbesi ile gazete idarehanesi basılan Efruz, mektupları Vicdani'nin masasının çekmecesine koyar. Dürüstlüğü ve buna koşullanmışlığı ile Vicdani, çekmecesinde mektupların bulunması ile Efruz'un yerine cezaevinde yatar. Bir süre sonra Efruz'un devreye girmesiyle cezaevinden çıkan Vicdani, Efruz'un çekmesi gereken cezayı yine kendisi çekmiştir. 1971 Askeri Muhtıra sonrası karakolda ifadesi alınan Vicdani, artık her şeye ve herkese şüphe ile bakar olmuş ve kendi benliğini sorgulamaya başlamıştır. Bu durum Vicdani'yi yanlış koşullanmadan kurtarmak yerine, onu delirterek Bakırköy Hastanesine yatmasına sebep olmuştur. Oyun, deliren Vicdani'ye "Plak Kompleksi" teşhisinin konulması ve Vicdani'nin "sakın plak olmayın" şeklindeki tembihi ile sona erer.

"Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım"da, Efruz ve Vicdani'nin değişmeyen yönleriyle birinin çöküşü ötekinin yükselişi izlenir. Haldun

Taner, 1979 yılında "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" eserine yazdığı önsözde eserin ana temasının "yanlış koşullandırma" olduğunu ifade eder ve ekler: "*Oyunun eksenini, küçük ezik bir adam. Kapsadığı süre yakın tarihimizin yetmiş yılı. Dekorları Türkiye ve Yakınoğu haritası. 31 Mart'tan 12 Mart'a kadar oynanan siyasi oyunların zengin arka fonu önünde çeşitli dönemlerin, çeşitli koşullandırma evrelerinin kurbanı bir küçük, bir ezik adamın acı komedyasının izliyoruz, on beş tablo boyunca.*" (Taner, 2020: Önsöz).

Bu oyunda "Mumnar Saalık İçin" adlı öyküde olduğu gibi toplumsal ve politik eleştiri bir olay üzerinden değil birden fazla olay üzerinden izlenir. "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" oyununda karakter özelliklerinden ötürü gelişen ve sürekli tekrarlanan olay ve durumlar sergilenmektedir. Efruz, küçük yaştan beri dalavere ile birçok çevrenin gözüne girmiştir. Politik ve toplumsal çevrenin Efruz gibi insanlara itibar ettiğinin altı çizilmek istenirken saf ve değişmeyen bir dürüstlüğün koşullanmışlığı ile kaybedenin Vicdani olduğunun vurgusu oyunda öne çıkmaktadır. Toplum, Vicdani gibi dürüstlüğü şiar edinmiş insanlara "saf" gözüyle bakmaktadır.

Nikolay Baboglu, oyununda toplumun dürüst ve çalışkan insanlara ihtiyacı olduğunu vurgulamak isteyerek Dimu'yu yüceltip Manol'u eleştirir, Haldun Taner, Efruz'u da Vicdani'yi de eleştirerek oyunda her iki karakterin de yanlışlığını göz önüne sererek sorgular.

2. İzlekler

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Alman tiyatro yönetmeni Erwin Piscator, siyasal tiyatro kuramını geliştirir. Siyasal amaçlı tiyatro biçiminin dramatik değil epik, "anlatımsal" olması gerektiği üzerinde duran Piscator'un bu düşünceleri, tiyatrodaki çığır açan Bertolt Brecht'in "epik tiyatro" kavramına zemin hazırlar (Şener, 2006: 259). Bertolt Brecht, epik tiyatro kuramı ile kendinden önceki tiyatroya başkaldırarak

toplumdaki karmaşık ilişkileri diyalektik bir örüntüye bağlar. Brecht epik tiyatroyu "Her şeyden önce toplumun önemli gerçeklerini, işsizlik, ekonomik çöküntü, açlık, savaş gibi sorunlarını ele almalıdır ve bunları toplumun yazgısı gibi kabul etmeyip derinde yatan nedenleri ortaya çıkartmalıdır" (Şener, 2006: 267) şeklinde tanımlar.

Bu tanımdan hareketle oyunlarında Brecht etkisini bildiğimiz Haldun Taner ile Nikolay Baboglu'nun ele aldığımız oyunlarında "politik ve epik tiyatro"nun etkilerini görmek mümkündür. Her iki oyun toplumsal eleştiri barındırmaktadır. Her iki oyunda toplumdaki aksaklıkların sebebi olarak "para hırsı, rant elde etme isteği ve bürokrasinin tekellerine alma eğilimi" görülmektedir. Oyunlarda dikkat çekici olan yaşanan sömürünün "kapitalizme" bağlanmasıdır.

Bu doğrultuda "Mumnar Saalık İçin" ve "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" adlı oyunlarda öne çıkan izlekleri şöyle sıralayabilir:

2.1. Yanlış İşleyen Bürokrasi

Yanlış işleyen bürokrasi; sömürü, adam kayırma, rüşvet, şantaj, görevi kötüye kullanma gibi birçok durumu da beraberinde getirip içermektedir. Toplumcu eserlerde ele alınan izleklerden biri olan bürokrasideki yanlışlar, "Mumnar Saalık İçin" ile "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım"da başat izleklerden birini oluşturur.

Bürokrasinin yanlış işleyişi "Mumnar Saalık İçin" adlı eserde Manol'un yaptıklarıyla ortaya konulmuştur. Oyunda Manol kolhoz başıdır. Manol, bölgede her şeyden sorumlu olarak kendisini görmüş ve bölgedeki herkesin her konuda kendisine tabi olduğunu düşünmüştür. O, birçok insanı haksız yere işten çıkarmıştır. Karısı Çimana'nın iki kız kardeşini üniversitede öğretici yapmak gibi birçok adam kayırma olayının başrolünde yer almıştır. Bölgenin askeri komisyon başkanı Zubkov ile rüşvetle gençlerin askerlik yerlerini belirlemektedir. Bölgede birçok yolsuzluk yapan Manol, bazı insanları işe gelmedikleri hâlde

çalışıyor göstererek onlara maaş bağlamıştır. Bu, Kati'nin Dimu'ya söyledikleriyle ortaya konulmuştur:

KATİ: Manol daykası² orada erleştirmiş işleri, yazarmışlar, ani Panti var hergün iştâ hem maaşı da ödenecek.

DİMU: A-ha, te nasıl sän batünnan³ 'üüredersiniz' bizim çocuu 'dooru' yaşlamaa. Günnâr yazılêr, kazanmadan para ödener. Diil ölä, lâüzım dooru yaşamaa.

KATİ: Dooru, dooru... Sän artık bir kaldın o senin dooru yaşamanan. Baksana, nasıl zeettâ⁴ zorlarda kendin bulunêrsın. Hem senin o dooruluklarınnan biz de zorları çekeriz.

DİMU: Kim nasıl bilirsä, ama bän başka türlü bilmeerim. (Baboglu, 2009: 286)

Kati, Panti askere gittikten sonra bile Manol sayesinde maaş alabileceğini ifade ederek Manol'un yaptığı yolsuzlukları onayladığını da ortaya koymaktadır. Kati'nin bu ifadeleriyle oyunda, dürüst olanın aç kaldığı vurgusu da yapılmaktadır. Aynı vurgu Haldun Taner'in "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım" adlı eserinde de karşımıza çıkmaktadır.

Vicdani, hayatını doğruluk ve dürüstlük ile tanzim eden "saf" bir adamdır. Efruz ise dalavere, yalan ve ahlaksızlığıyla ortaya konulur. İş hayatları kesişen Vicdani ve Efruz başvurdukları şirketin patronuyla konuşmaları oyunda büyük bir ironi ile ortaya konularak doğruluk ve dürüstlüğün aç kalmaya yakın bir maaşla ancak çalışabileceğinin altı çizilmiştir. Vicdani, patronuna kendisini şu ifadelerle anlatır:

"Kumarım, işretim, sefahatim yoktur. Pazarları bile çalışırım. Hiç değilse evdeki bozuk muslukları, masaları, saatleri tamir ederim. İlan

² Dayka: dayı

³ Batü: ağabey

⁴ Zeettâ: eziyet, işkence

buyurduğunuz sekreterliğe layık mıyım, bilmiyorum. Daha ehil bir kimse varsa onun ekmeğini almak asla aklımdan geçmez. Ama beni almak inayet ve teveccühü gösterecek olursanız o zaman fedakârane, cansiperane çalışırım. Allaha şükür kanaatkâr bir insanım. Bir lokma bir hırka. Ne verseniz kabulüm. Politikadan nefret ederim. Bir memur kendi başına siyasi muhakemeler yürütmeye başladı mı o memlekette anarşi başladı demektir. Allah bizi o günlerden korusun. Âmin efendim. Dedikodudan çalçenelikten de hoşlanmam. İş, gönüller rahat olsun, değil mi efendim? İnsan yurduna ve amirlerine faydalı olduğunu bir an için vicdanının köşesinde hissetsin. Yeter efendim yeter, yeter. Gözlerimi kapatırım vazifemi yaparım.” (Taner, 2020: 49)

Haldun Taner'in "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" adlı oyununu Michel Foucault'nun "Özne ve İktidar" bağlamında ele alan Veli İnce, patronu ile bu konuşmasında Vicdani'nin kendisini özne olarak konumlandırmadığını, patronu daha konuşmadan onun iktidar tahakkümünü hissettiğini ve kendisinden bir nesneymiş gibi bahsettiğini söyler (İnce, 2020: 143).

Patron dürüst olan Vicdani'yi ayda 350 lira maaş karşılığında işe alır. Vicdani'den sonra iş için patronun odasına gelen Efruz ise kendisini şöyle tanıtır:

EFRUZ – (Girer. Hiç çekingen olmayan bir şekilde.) Adım Efruz, babamın adı Firuz, anamınki Efsayış. İçki içerim, kumar severim. Üzerinize afiyet kadınlara da çok düşkünümdür. İçki insanın ayağını yerden keser, frenlerini gevşetir. Kumar insanı paraya cimrice bağlanmaktan kurtarır. Kadın da malumu âliniz, hayatın tuzu, biberi, salçasıdır. İnsana yaşadığım fark ettirir.

PATRON – Enteresan. Ben yaşamamı seven insandan hoşlanırım. (Efruz kadının sigarasını yakar.)

EFRUZ – İnsan dünyaya bir kere geliyor. Her şeyi denemeli değil mi efendim? İçmeli, oynamalı, boynuzlamak, boynuzlatmalı, kaçakçılık, kalpazanlık etmeli. (Taner, 2020: 50)

Bütün bu konuşmalar patronun hoşuna gider ve Efruz'u ayda 1800 lira maaş karşılığında işe alır. Aslında kendisini doğru bir şekilde patrona ifade eden Efruz'un doğruluktan ve dürüstlükten yoksun durumu Taner'in tiyatrolarında kullandığı ironinin (tersinleme) açık ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Mumnar Saalık İçin" adlı oyunda Dimu, her gün akşama kadar kolhozda çalışmasına rağmen yoksul bir hayat sürmektedir. Manol ile iş birliği yapan Sofron ise Manol sayesinde malına mal katmaktadır. Efruz da patronu ile kirli işler yaparak malına mal katıp şöhretine şöhret katarken Vicdani işine odaklanan ve bütün ahlaki değerlere bağlılığıyla geçimini ancak sağlamaktadır.

Manol, elinde bulundurduğu yetkiyi kötüye kullanarak istediği kişiyi işten çıkarıp istediğini bir işe almaktadır. Bu yaptıklarının karşılığında kimsenin ona dokunamayacağını düşünerek kendisini bölgenin sahibi olarak görmektedir. Manol'a karısı Çimana'nın eski parti sekreterini kimseye sormadan işten çıkardığını söylemesine Manol'un verdiği cevap onun iktidar sarhoşluğunun bir ifadesidir:

MANOL: *Nasil sobranie⁵? Burada bän baş, banım sobranie da, hepsi läüzım lafsız beni seslesin... Suda⁶ vereceymiş... Eltensin, eer istärsä kendisi da Sibiryada çürümää.* (Baboglu, 2009: 298)

Kendisine verilen yetkiyi kötüye kullanarak her türlü haksızlığı yapan Manol, sömüren olarak sömürülenin hakkını araması durumunda daha da kötü koşullara düşürüleceğini açıkça ifade eder. Sömürülene yönelik dönemin sürgün yeri olan Sibiryaya gönderilme tehdidi Manol'un iktidar sarhoşluğunun da başka bir göstergesidir.

⁵ Sobranie: toplantı

⁶ Sud: dava evi, mahkeme

"Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım"da adam kayırma ve sömürü çokça karşımıza çıkmaktadır. Efruz ve Vicdani'nin askerliklerini farklı koşullarda yapmaları ve bunun oyunda özellikle altının çizilmesi yanlış işleyen bürokraside adam kayırmanın ve sömürünün bir örneği olarak sunulur. Babası savaştan savaşa koşan ve sonunda Sarıkamış'ta can veren Vicdani ile zengin Firuz'un oğlu Efruz'un askerlikleri oyunda şöyle aktarılır:

Vicdani asker oğlu değil mi? İlle şark hizmeti yapacak Ver elini Şemdinli Beytüşşebab, Kızıl çakçak Vatanın topraklarını Kaniyla değilse de Teriyle sulayacak. Firuz'un oğlu Efruz Muhallebi çocuğu Zora gelmez, çıt kırıldım. İlle İstanbul'da kalacak. Gelsin yine İltimas torpil. Doktor raporu Firuz'un oğlu Demişler ona İsteddiği yerde kahf Sırtı terlemeden Tezkeresini bile alır. (Taner, 2020: 44)

"Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" oyunu baştan sona kadar sömüren ile sömürülen ilişkisi üzerine kurulmuştur. Sömürenin Efruz, sömürülenin ise Vicdani'nin temsiliyetiyle ortaya konulduğu oyunda Efruz sömürmeyi kendisine iş edinmiş, Vicdani ise sömürülmeye izin veren ve bunu da yanlış koşullandırılmışlıkla yapan biri olarak karşımıza çıkarılır.

Vagonli şirketinde dolgun bir maaş ile çalışan Efruz, patronun sevgilisini taciz ettiği için işten atılır. O sırada dışarıda şirketi protesto eden işçilerin arasında kendisini bulan Efruz, işçiler tarafından haksız yere şirketten kovulan bir emekçi olarak görülür ve kürsüye çıkıp konuşma yapması beklenir. İnsanları sömürmeyi iyi öğrenmiş Efruz'un bir anda sömürülenin hakkını savunan biri olarak belirmesi ironiktir. Efruz kürsü konuşmasında Vagonli şirketi ile emperyalizmi lanetlerken sömürüye karşı çıkar. Milliyetçi ifadelerin yer aldığı konuşmasının devamında Efruz şunları söyler:

VİCDANI – Var ol Efruz!.. Ben seni bu kadar milliyetçi bilmezdim kardeşim.

EFRUZ – Ben de bilmezdim. (Devamla) Bunu, dünyaya olanca milli hançeremle haykırmak istiyorum. Türkiye artık uyanmıştır.

SESLER – Uyanmıştır.

VİCDANİ – ... mistir.

EFRUZ – Kendi fabrikalanımızı kendimiz yapacağız.

SESLER – Kendimiz yapacağız.

VİCDANİ – ... çağız.

EFRUZ – Kendi bankalarımızı kendimiz işleteceğiz.

SESLER – Kendimiz işleteceğiz.

EFRUZ – Kendi şirketlerimizi kendimiz kuracağız.

SESLER – Kendimiz kuracağız.

VİCDANİ – ... çağız.

EFRUZ – Kendi halkımızı kendimiz sömüreceğiz!

SESLER – Kendimiz sömüreceğiz. (Taner, 2020: 42-43)

Burada dikkat çekici taraf Efruz'u küçüklüğünden beri tanıyan Vıcdani'nin onun gerçekten vatanperver ve milliyetçi olduğuna inanmasıdır. Kanmaya ve kandırılmaya açık olan Vıcdani sömürüyü kanıksamış olmasıyla da eleştirilerin odağındadır.

Oyunda işe alınan Lalifer'in ilkokul dördüncü sınıfı zor bitirmesi yönüyle üç dil bilen ve daktiloda dakikada 330 kelime yazan bir adayı geride bırakarak işe alınması adam kayırmanın başka bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada Taner'in eleştirdiği nokta kadınlar için, iş başvurularında liyakatten ziyade dişliliğin rol oynamasıdır. Lalifer alındığı işte sonradan patronun sevgilisi olacaktır.

Çalıştığı şirkette birçok yolsuzluk yapan Efruz'un bu yolsuzluklarından dolayı cezadan kurtulmak adına mecliste mebus olmayı seçmesi ve girdiği seçimi de kazanması yanlış işleyen bürokraside, adam kayırmada ve sömürüde halkın da büyük bir payı olduğunu dikkatlere sunar.

"Mumnar Saalık İçin" ile "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım"da yanlış işleyen bürokrasinin beraberinde getirdiği iktidar hırsı, sömürü, adam kayırma birbirleriyle benzerlik gösterir. Her iki oyunda da ele alınan izlek "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım"da çeşitlilik göstermektedir. Bunun yanında "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım"da sömüren yerine sömürülen delirerek ağır bedel öderken "Mumnar Saalık İçin"de sömüren bedel ödemenin eşliğindedir.

Sevda Şener, "*Bertolt Brecht'e göre insanlığın durumu korkunçtu ve bunu değiştirmek gerekiyordu. Tiyatro dünyanın değişebilir olduğunu göstermeliydi*" (2003: 90) diyerek Brecht'in tiyatrosuna yüklediği işleve yer verir. Brecht'in tiyatroya bu yaklaşımı bağlamında "Mumnar Saalık İçin" ve "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" adlı oyunlarda dünyanın / düzenin değişeceğine dair farklı bakış açıları ortaya konulduğu görülür. Sovyetlerde sosyalizm dönemini anlatan "Mumnar Saalık İçin"de sömürünün eski çürük kapitalizm kalıntılarından geldiği söylenerek düzenin "Leninka düşünce politikasıyla" değişeceğine işaret edilir. "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım"da 31 Mart Vakası ile başlanan ve 12 Mart'a kadar geçen zamanda düzenin aynı şekilde işlediği gösterilerek sömürünün devam edeceği düzenin böyle gelmiş böyle gideceği sunulur.

Ayşegül Yüksel, "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım, 'değişen' güncel görünümünün gerisindeki 'değişmezliğin' öyküsüdür. Değişmezlik, politik ve toplumsal düzeyde görülen değişikliklere karşın, toplum yapısının, toplum yapısına bağlı olarak da insan yapısının, temelde değişime uğramayışından kaynaklanır" (1986: 84) demektedir.

Burada yanlış koşullanmanın kurbanı olan Vicdani'nin "sakın plak olmayın" ve Koronun "Gözlerimizi açalım gerekeni yapalım" tembihleri, dünyanın / düzenin değişmesinin "insan yapısının değişmesi" koşuluna bağlılığının ifadesi olarak karşımıza çıkar.

2.2. Savaş

Nikolay Baboglu'nun "Mumnar Saalık İçin" ile Haldun Taner'in "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" adlı eserlerinde ele alınan izleklerden biri de savaştır.

Savaş "Mumnar Saalık İçin" adlı oyunda yanlış işleyen bürokrasiyi, rüşveti, adam kayırmayı, aşkı ve ölümü ortaya koymakta doğrudan işlev yüklenirken "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım"da savaş yanlış işleyen bürokraside sömürenin lehine bir izlenimle dolaylı bir işleve sahiptir.

"Mumnar Saalık İçin" adlı eseri Baboglu 1979-1985 yılları arasında kaleme almıştır. Bu tarih, Sovyet-Afganistan Savaşı'nın başladığı zamandır. 10 yıl süren savaşta Sovyet ordusu ciddi bir zayıflık vermiştir. Oyunda bürokrasinin yanlışlarının getirdiği adam kayırma, rüşvetin somutlaştırılmasında savaş önemli bir unsur olarak sergilenmiştir. Dimu'nun oğlu Panti'nin askere gitme zamanının gelmesi ve Panti'nin özellikle Afganistan'da askerliğini yapmak istemesi üzerine annesi Kati'nin oğlunu ölümden kurtarmak için ağabeyi Manol'a rüşvet olarak 5 bin vermesi savaşın yolsuzluktaki işlevselliğini göz önüne serer. Aslında dürüst bir adam olan ve doğruluktan ödün vermeyen Dimu, savaşta oğlunu kaybetmemek için karısı Kati'nin Manol'a rüşvet vermesini kabul etmek zorunda kalır. Oyunda Manol'un arkadaşı Zubkov'un, Moskova tarafından özellikle Gagauz gençlerinin Afganistan'a gönderilmesinin istendiği açıklaması dikkat çekicidir. Bu açıklama seyircide / okuyucuda bu konuda rüşveti onaylatır nitelik taşımaktadır. Bunun yanında verilen rüşvetle yeri değiştirilen Panti'nin

yerine Afganistan'a Dimu'nun kızı Oli'nin sevgilisi Viladi gönderilir. Ve Viladi'nin bir süre sonra demir tabutta cesedi getirilerek savaşın kirli yüzü de ortaya konulmuş olur.

"Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım"da savaş sömürünün ifadesi olarak karşımıza çıkarılmaktadır. Oyunda savaşın geçmişten bugüne nedenlerindeki değişim ortaya konularak şimdilerde emperyalist güçlerin mücadelesi şeklini aldığı Koro'nun seslendirdiği şarkıyla ortaya konulur:

Bir zamanlar av yüzünden / Bir zamanlar kadın / Bir zamanlar din uğruna / Bir zamanlar fütuhattan / Çıkmış bütün savaşlar / Bugünkü savaşlar / Aktif pasif / Hesabından çıkar / Hamasi nutuklar Trampetler borazanlar / Hep bu hesabı örter / Fransız, kapitülasyon peşinde / Alman'ın gözü / Bağdat yolunda / Moskof açık denizleri kollar / İngiliz petrollerini / Ha ha ha ha hapşu. / Ya nezle olur / Ya harbe girer / Kuranderde oturanlar / Kabak dönüp dolaşır / Dört yol ağzında patlar / Kan ister harp tanrıları / Kıraat kitapları kahraman / Ahmedler, Mehmedler Vicdaniler, Fedailer / Hepsi bu yolda kurban / Zirhli yapmış / Uçak yapmış / Tank yapmış / Müşteri bekler / Smitler, Krupplar, Brovvnlar / Düpontlar, Wickersler / Heyyyyt / Doğu batının köprüsü bizde / Boğazlann bekçiliği bizde / Ayrıca gözü pek bir milletiz de / Ya nezle olur Ya harbe girer / Kuranderde oturanlar / Kabak dönüp dolaşır / Bizim başımızda patlar. (Taner, 2020: 21)

Şimdiki savaşların sömürü savaşı olduğunun altı çizilen oyunda dünyadaki savaşların durumu da yer alır. Dünya savaşlarının ülke ekonomisi üzerindeki etkisinin altı çizilerek ülke politikasının kazanan tarafa göre şekillendiğine dikkat çekilerek Almanların Nazi iktidarı ve Amerika'nın Nagasaki'ye attığı atom bombasına da değinilir. Bunun yanında gazetedeki İspanya iç savaşı da bir haber olarak oyunda yer alır. Savaş döneminde ülkede halk yoksullaşırken Efruz'un babası gibi Alman hayranlarının mallarına mal kattığı ifade edilir. Amerika'nın Nagasaki'ye atom bombası attığı haberleri üzerine Vicdani'nin Efruz ile konuşması ülkenin izlediği politika çizgisini ortaya koymasından anlamlıdır:

VİCDANİ – (Gazete okumaktadır, ağlamaklı bir sesle.) Efruz elli bin kişi ölmüş kardeşim.

EFRUZ – Harp bu Vicdani. Ya öleceksin, ya öldüreceksin.

VİCDANİ – Doğru haklısın. Müttefiklerimiz Nagasaki'de Atom bombası attılarsa, elbette gerektiği için atmışlardır. Sağlık olsun, ne yapalım. (Taner, 2020: 65)

Türkiye'deki 1960 Askeri Darbesine ve 12 Mart 1971 Muhtırasına da oyunda yer verilmiştir. Savaş, oyundaki çatışmaların ortaya konulmasında zamanın belirlenmesi noktasında bir işlevselliğe sahiptir. Türkiye'de yaşanan darbe ve muhtıralara zaman olarak yer verilmesi ise toplumsal eleştiri içerir.

Her iki oyunda savaş ölümü getirmesiyle de ele alınmıştır. "Mumnar Saalık İçin" adlı oyunda ölüm dramatik bir gerçeklikle işlenmiş ve ölümün acısı seyirciye / okuyucuya aksettirilmiştir. "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım"da savaşın getirdiği ölüm emperyalizmde kaçınılmaz bir gerçek olarak ele alınmış ve ölümün getirdiği acıdan ziyade savaşın nedenlerinin eleştirisi öne çıkarılmıştır.

2.3. Ahlaki Değerlere Bakış

"Mumnar Saalık İçin" ve "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" adlı oyunlarda kadına yönelik farklı bakış açıları ortaya konulmuştur. Her iki oyunda da erkek için cinsel bir araç olarak görülen kadının rolü oyunlarda farklılık göstermektedir.

"Mumnar Saalık İçin" adlı oyunda Manol, kendisini bölgenin sahibi olarak görmüş ve bölge insanlarını sömürmüştür. Bu sömürü kadınlara yönelik olarak da kendisini göstermiştir. Manol, ava gitme bahanesiyle günlerce başka kadınlarla kalmaktadır. Sonunda sevgilisi olan bir kadının doğum yapıp kadının ablası olan Karı'nın Manol'a tehdidiyle, Manol'un ahlaksızlığı ortaya konulur. Oyunda Karı olarak geçen kadın, Manol'a kız kardeşinin doğum yaptığını ve bu

ahlaksızlığının yanına kalmayacağını söylemesiyle Manol'un Karı'ya cevabı onun ahlaksızlığını daha da derinleştirir:

MANOL (bir tarafa): *"Dedim horospuya düşürtsün onu, doktora da parasını ödedim, ama seslämedi⁷, ahmak insan, (o karıya). Yalan sölâme, senin kızkardaşın kendisi de bilmeer, angı aullar boyunda vakıtlı kaldı."* (Baboglu, 2009: 326)

Burada kadın, erkek tarafından mağdur edilmiş bir roledir. Oyunda eleştiriler evli bir erkekle ilişkisine rağmen kadına yönelik değil erkeğe yöneliktir.

"Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım"da da erkeğin kadına yönelik ahlaksız bakışı yer alır. Oyunda kadına yönelik ahlaksızlık Efruz ile ortaya konulmuştur. Oyunun ilerleyen bölümlerinde patronun da ahlaksız davranışları sergilenmiştir. Efruz kadınları etkileme yetisine sahip "şeytan tüyü" olan bir adamdır. Daha çocuk yaşta Cemalifer'in bisikletine binmesini istemesi üzerine ondan bir öpücük ister. Cemalifer, bunun ayıp ve günah olduğunu söylemesiyle Efruz'un cevabı onun toplumun ahlaki değerlerine olan kayıtsızlığını ortaya koyar:

EFRUZ – Ayıp, günah, biri görürse. Biz bizeyken hiçbir şey ayıp olmaz.

CEMALİFER – A, onu da kim söylemiş?

EFRUZ – Amcam bahçede anneme söylüyordu. Onlardan duydum.

CEMALİFER – Günah yazılır deftere.

EFRUZ – Sen öpmeyeceksin ki, ben öpeceğim. Benim defterime yazılır.

CEMALİFER – Bak, önce bindir, sonra. Hadi.

EFRUZ – Para peşin, kırmızı meşin. (Taner, 2020: 32-33)

⁷ sesläme: Dinleme.

Bu ifadelerden Efruz'un annesi ile amcası arasında da yasak bir ilişki olduğu sezdirilir. Cemalifer'i dudağından öpen Efruz, Cemalifer'in çocukları olur mu endişesine hiç aldırış etmeden aşağı mahalledeki Dürdane'yi gezdirmeye gideceğini söyler. Oyunun bu bölümünde Cemalifer ile Efruz arasındaki konuşmalar iki çocuğun duydukları ahlaki ölçütlerin gülünç şekilde sergilenmesini içerir. Bu gülünçlükte çocuk yaşta bile Efruz'un ahlaki değerlerindeki zayıflık göz önüne serilir. Efruz, Vagonli şirketinde dolgun bir maaşla çalışırken patronunun sevgilisine sataşıp işten kovulur. Başvurduğu yeni işte patronuna kadınlarla ilgilendiğini, garsoniyer evin anahtarını ve sevgilisi kadınların mayolu fotoğraflarını gösterir. Ahlaksız yönünü patronuna sergiledikten sonra iyi bir maaşla şirkete alınan Efruz'a karşı patronun bu tavrı, onun da Efruz ile aynı ahlak seviyesinde olduğunu göstermektedir. Patron, ilkokul dördüncü sınıfa kadar okuyan Lalifer'i işe alarak onunla yasak bir ilişki yaşar. Lalifer'in patrondan gebe kalması üzerine Efruz'un teşvikleriyle Lalifer, Vicdani ile evlendirilir. Lalifer'in patron ile ilişkisi evlendikten sonra da devam eder. Saflığıyla yine kandırılan Vicdani de bu ahlaksız ilişkide eleştirilir. Patronu ile karısını yatak odasında görünce işten ayrılıp Lalifer'i de boşayacağını söyleyen Vicdani'nin patronuyla konuşmaları patronun ahlaki değerlere bakışını ortaya koyması açısından önemlidir:

VİCDANİ – *Benden can çıkar, sır çıkmaz konağım. Ne şantaj, ne rezalet, sadece onurum kırıldı gidiyorum.*

PATRON – *Sen beni heyecandan öldürmeye mi kararlısın Vicdani?*

VİCDANİ – *Ne bakıma sayın patronum?*

PATRON – *Bütün bunları geç bir kalem, namus, iffet, skandal, o kadar mühim değil, bunların hepsinden önemli bir şey var. Bordrolar ne olacak?*

VİCDANİ – *Bordrolar mı?*

PATRON – Tabii... Bordrolar. Bordrolar yetişmezse Maliye tepemizde. Kastin beni iflas ettirmek mi yoksa? Bunu bana yapamazsın Vicdani. (Taner, 2020: 62)

Paranın, ahlaki değerlerden daha önemli olduğunun patron tarafından izahı, patronun ölümünden sonra onun karısı Şemsicihan ile evlenen Efruz tarafından da onaylanır. Efruz, Şemsicihan ile siyasilere kadın üzerinden yazdığı mektupları şantaj malzemesi olarak kullanmak için evlenmiştir. Tamamen çıkara dayanan ilişkide Efruz'un kadına bakışı da ortaya konulmuştur:

VİCDANİ – Eski patronun karısı Şemsicihan Hanımla alakan, patronun sağlığından başlamış diyorlar, doğru mu?

EFRUZ – Sadece platonik bir alaka idi.

VİCDANİ – Nasıl yani?

EFRUZ – Hiç... Para vermiyordum o zaman kendisine. Şimdi karım oldu; hisse alıyor her şeyden.

VİCDANİ – Madenler de sana mı kaldı?

EFRUZ – Madenler mi? Asıl madenin âlâsı Şemsicihan'ın kendisi!. Ben onla surf mektupları için evlendim.

VİCDANİ – Sana yazdığı âşıkane mektuplar.

EFRUZ – Hayır... Ona yazılan âşıkane mektuplar!..

VİCDANİ – Ben bir şey anladım sa deli olayım.

EFRUZ – İşlet kafanı Vicdani. Bazı önemli siyasilere vaktiyle ona yazdığı aşk mektupları Bundan güzel sermaye mi olur.

VİCDANİ – Demek surf, şantaj için evlendin!... Yazık. Teessüf ederim.

EFRUZ – Ne zannettin ya!. Yoksa, âşık mı oldum sanmıştın?

VİCDANİ – E öyle olmadan olmaz ki, ama değil mi?

EFRUZ – Bir kadının nesine âşık olurlar hiç akıl erdiremedim, gitti. Saksığan beyinlerine mi? Papağan konuşmalarına mı? Yoksa yarısından çoğu, dolgu, otuz iki dişlerine mi? Kadının akıllısı nankör bir kedi, aptalı sadık bir inektir.

VİCDANİ – Hayret, doğrusu: Ben bugüne kadar böyle bilmezdim.

EFRUZ – Kadın ancak, bir üretim aracı olursa çekilir. (Taner, 2020: 69)

Efruz'un ağzıyla kadının sadece rant ve para elde etmekte bir araç olduğunun altı çizilen oyunda erkeğin yanında kadın da eleştirilmektedir. Efruz'un annesi ile başlayarak ortaya konulan kadının rolü oyunun diğer kadınları Lalifer, Meralifer, Nilüfer ve Şemsicihan ile pekiştirilmektedir. Haldun Taner'in oyununda kaleme aldığı kadınlar, işveli, dişiliklerini sergileyen, kanmaya ve kandırılmaya dünden hazır, toplumun ahlaki değerleriyle çatışan kadınlardır. Aybike Turan, Haldun Taner'in "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım" adlı oyununda kadın karakterler için şunları söyler: "*Hep korunması gereken ya da akli bir karış havada, süs düşkününü, çıkarları için erkekleri kullanan insanlar olarak resmedilmişlerdir*" (2014: 52).

Nikolay Baboglu'nun ahlaki bakış ile ortaya koyduğu kadın tipi ise kanmış ve bu yanlışın farkına varan mağdur kadın tipidir. Her iki oyunda da gebe bırakılmış kadınlar yer alır. Manol'un gebe bıraktığı kadın Kari'nin anlatımıyla Manol'un evlenmek zorunda olduğu, namusu kirletilen bir kadın iken, patronun gebe bıraktığı kadın ise bu gebeliğinden memnun, hemen yamanacak Vicdani'yi bulmuş ve kendisi yerine başkasını -Vicdani'yi- mağdur eden bir karakterdir. Her iki oyunda ahlaki çöküntü para ve iktidar hırsı ile birlikte belirginleşmiştir.

3. Kişiler

"Mumnar Saalık İçin" adlı oyunda aksiyon Manol, Kati ve oyunun sonunda Çimana üzerinden sürdürülür. Oyundaki diğer önemli kişi olan Dimu ise dürüstlüğün ve doğruluğun temsili bir karakterdir.

Oyundaki aksiyona doğrudan katkı sağlamayan Dimu, yazarın oyunda vermek istediği mesajların temsiliyetini üstlenmesi açısından oyunun olmazsa olmazıdır. Oyundaki diğer kişiler ise özellikle Gagauz kültürünün aktarımında yaşanan çevreyi yansıtmaları ve oyundaki aksiyonun şekillenmesinde tamamlayıcı unsurlardır.

“Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım” adlı oyunda ise çatışma Efruz ve Vicdani üzerinden yürümektedir. Çatışma ve yaşanan çevrenin de bu iki karakter üzerinden verildiği oyundaki diğer kişiler toplumsal ve bireysel eleştirinin ortaya konulmasında tamamlayıcıdır.

Her iki oyunda çatışma Manol ve Dimu ile Efruz ve Vicdani üzerinden yürür. Dimu “Mumnar Saalık İçin” oyununda aksiyonun yaratılmasına doğrudan katılmasa da yüklendiği simgesel anlam ile çatışmanın Manol ile olan odağını oluşturur.

3.1. Manol / Efruz

“Mumnar Saalık İçin” adlı oyundaki Manol, “Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım” adlı oyundaki Efruz ile benzer özellikler taşımaktadır.

Nikolay Baboglu, oyunun başında karakterlerinin genel özelliklerini ortaya koymuştur. Manol’un kolhoz başı, Dimu’nun karısı Kati’nin ağabeyi ve 42 yaşında olduğu bilgisini veren Baboglu, Manol’a dair detayları, Dimu’nun ve Karı’nın, Kati ile olan konuşmaları ve oyunun sonunda Çimana’nın itiraflarıyla ortaya koymuştur. Manol, kolhozda yolsuzluklar yapan, haksız yere insanları işten çıkaran biridir. İnsanlardan rüşvet alır ve işçileri sömürür. İçkiye düşkündür. Bölgedeki kadınlarla ahlaksız ilişkiler kuran bir adamdır. Manol, para hırsıyla insanlığını kaybetmiş, ahlaksız, dalavereci, zor duruma düştüğünde her şeyi yapabilecek biridir.

Efruz, zengin bir ailenin oğludur. Oyunun başında annesi ve babasının durumlarıyla karakteri ortaya konulmak istenir. Annesi onu doğurduktan sonra daha da kilo almış ve Vicdani'nin sıksa hâline inat o daha da gelişmiştir. Babası ise Alman hayranıdır. Burada I. Dünya Savaşı zamanında "türedi zengin"lerden olduğu vurgulanarak Efruz'un babasının da kirli işlere giren biri olduğu sezdirilir. Efruz, daha küçük yaşta yalan ve hırsızlığı öğrenmiştir. Vicdani'nin yolda bulduğu altın saati alıp satmayı düşünmüş ve Vicdani'nin saati teslim ettiği karakola giderek saatin babasına ait olduğunu söylemiş, karakol memurunu kandırarak saati almıştır. İçkisi kumarı olan, kadın ilişkilerinde ahlaksız biridir. İnsanları sömürmeyi iyi öğrenmiş ve kendi menfaati için hayatta her şeyi yapabilecek bir karakterdir. İşlediği suçlardan aklanmak için başkasına gözünü kırpmadan iftira atabilen ve bundan yüzü bile kızarmayan Efruz, Haldun Taner'in çağdaş toplumun eleştirisinde önemli bir karakteri olarak karşımıza çıkmaktadır. Efruz, ortamına göre kılık değiştirebilen ikna gücü yüksek, riyakâr, yalancı, ahlaksız bir kapitalist olarak karşımıza çıkmaktadır.

Manol ve Efruz, para hırsına bürünmeleri, insanları sömürmeyi iş hâline getirmeleri ve kadınlara ahlaksız yaklaşımlarıyla birbirlerine benzemektedirler. "Mumnar Saalık İçin" oyununun sonunda Manol'un çöküşünü seyrederken "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım"da Efruz'u tam çökecekken yine dalavereyle tekrar yükselişini izleriz.

3.2. Dimu / Vicdani

"Mumnar Saalık İçin" oyununun başında Dimu için, kolhozda kır işçisi ve 45 yaşında bilgisi verilir. Dimu, Pazar günleri bile kolhozda çalışan dürüst bir karakterdir. Oyunda Manol'un kirli karakterine karşılık Dimu, annesi Gina'nın ifadesiyle "*Dimu işçi, dürüst adam, pek çok çalışan, kazandığını da içeri getirir, içkiyâ, tütünâ salınmêêr*" (Baboglu, 2009: 290) biridir. Dimu dürüstlüğün temsili olarak karşımıza çıkarılmaktadır.

Dimu, Panti'nin Afganistan'a asker olarak gönderilmemesi için giriştiği işte dürüstlüğü kırılıyor gibi gösterilse de aslında o bu temsiliyeti sonuna kadar götürmüştür. Burada değişir gibi görünen karakter oyunda kapana kısıtılmış ve bunu yapmaktan başka çaresi olmayan biri olarak sergilenmiştir. Çünkü yazarın oyununda dikkat çektiği nokta Gagauz gençlerinin özellikle Afganistan Savaşına gönderildiğinin Zubkov ağzıyla aktarımı ve Afganistan'a gidenin tabutuyla geri geldiğidir. Bu yönüyle dürüstlüğün temsiliyetinde Dimu'nun yaptığı yanlış seyircide / okuyucuda Dimu'ya karşı kötü bir bakıştan ziyade "başka çaresi yoktu" bakışını getirir.

Annesini doğumdan sonra babasını ise Sarıkamış'ta kaybetmiş olan Vicdani, babaannesinin yanında büyümüştür. Bütün bildiği doğruluk ve dürüstlük olan Vicdani oyunun başından sonuna kadar bu karakterini devam ettirir. Vatan için canını feda etmekten çekinmeyen, devlete hizmette kusur etmeyen Vicdani, yanlış zamanın adamı olarak karşımıza çıkarılır. Biraz da talihsizdir. Okuldayken Refet Paşa'nın İstanbul'a geleceği gün Vicdani, Paşa'yı karşılayarak ona övgü dolu sözler söyleyecektir. Çok heyecanlı olan Vicdani'ye evden "heyecan ilacı" getirip içiren Efruz, karnı ağrıyan Vicdani'nin yerini alır. Oyunda, ilk defa talihi dönecekken onu da Efruz'a kaptıran Vicdani'nin doğuştan talihsiz olduğu aktarılır. Oyunun başından sonuna kadar hep doğruluktan yana ve dürüst bir rol yüklenen Vicdani, okul yıllarından en son delirene kadar sömürülmeye müsait biri olarak çizilir. Bu sömürünün sebebi ise dürüstlüğün getirdiği saflıktır. Efruz ile okul ve iş hayatları kesişen Vicdani, oyunun sonuna kadar Efruz tarafından sömürülmüş, o da buna göz yummuştur. Oyunun sonunda "yanlış koşullanmanın kurbanı" olan Vicdani delirmiş hâliyle karşımıza çıkmaktadır. Sevda Şener, Ayşegül Yüksel'in aktarımıyla Vicdani'yi "*Çocukken büyüğüne, varlıklıya karşı saygılı olmaya alıştırdılan Vicdani büyüüp gitmiş, hakkını aramasını becerememiştir... Sömürülmeye, aldatılmaya razı olduğu, tüm*

kötülükleri güler yüzle kabul ettiği için kendine de topluma da zararlı olmuştur" (akt. Yüksel, 1986: 87) ifadeleriyle değerlendirmiştir.

Dimu ile Vicdani ikisi de doğruluk ve dürüstlükleriyle ele alınmıştır. Nikolay Baboglu, Dimu ile "ideal insan" karakteri çizerken Haldun Taner, Vicdani ile eşsiz bir karakter ortaya koymuştur. Sevda Şener, "Antik tragedyalarda kahramanın yıkımı, onun ilkelerine fazla bağlı olmasından, yeni duruma uymak için benimsediği değerlerden ödün vermeye yanaşmamasından kaynaklanır. Uyumsuzluk, hem trajik bir hata hem de kahramanı yücelten bir erdemdir. Antik Yunan düşüncesi bu çelişkiyi senteze ulaştırmak için bir ölçüt koymuştur: Ölçülülük. Yerleşik değerlere bağlı kalmanın da, yenilerle uyum sağlamanın da bir ölçüsü olmalıdır. Yıkım, aşırıktan gelir." (2003: 44) demektedir. Taner'in ortaya koyduğu Vicdani karakteri Şener'in dikkat çektiği Antik tragedyalarda ortaya konulan "ölçüsüz" karakterdir.

Bu yönüyle, Nikolay Baboglu'nun Dimu ile ortaya koyduğu dürüstlük temsiliyeti seyircide gıpta uyandırırken Vicdani'nin bu temsiliyeti, seyircide kimi zaman gülünç çoğunlukla öfke uyandırır. Bu yönüyle Dimu ile "ideal insan", Vicdan ile "dürüstlüğüne rağmen" "olmaması gereken, ölçüsüz insan" modelinin ortaya konulduğu söylenebilir.

4. Zaman

Nikolay Baboglu ve Haldun Taner'in ele aldığımız eserlerini karşılaştırmadaki hareket noktalarımızdan birini de "zaman" oluşturur. Her iki yazar kendi coğrafyalarında yaşanan sosyal ve siyasal olayları, entrik kurguda zaman unsuru olarak ele almışlardır. "Mumnar Saalık İçin" ve "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım"da işlenen zaman, reel hayatta karşılığı olan, tarihsel, sosyal ve siyasal gerçekliğe dayanan bir unsurdur. Toplumcu iki yazarın zaman kavramını tarihsel gerçekliğe

dayandırmaları yazarların ele aldıkları dönemler hakkında seyirciye / okuyucuya adeta ışık tutar.

"Mumnar Saalık İçin" adlı oyunun ne kadarlık bir süreye yayıldığı net değildir. Oyun 1979-1985 tarihleri arasında kaleme alınmış ve Afgan- Sovyet Savaşı dönemini ele almaktadır. Oyunun başında oyuncular tanıtıldıktan sonra oyunun "sekseninci yılların ortasında" geçtiği ifade edilmektedir. Dramatik bir son ile biten oyunun anlatıldığı zaman ile yazıldığı zaman birbirine paraleldir. Oyunun başında günlerden Pazar olduğu belirtilir ve oyun Panti'nin askere gideceğinin Dimu ve Kati'nin konuşmalarıyla ortaya konulmasıyla başlar. Panti'nin askere gitmesine bir haftadan fazla bir zaman kalmıştır:

PANTİ: (girer esneyrök) Mamo, bana genä var poveska⁸ (gösterer kiyadi)

DİMU: Ne zaman?

PANTİ: Salı gününä bitki⁹ komisiya olacek da öbür aftaya askerä gideriz. (Baboglu, 2009: 289)

Kronolojik bir zaman akışının olduğu oyunda Panti ve Vladi aynı gün askere gönderilmiş ve üç hafta sonra Vladi'den mektup gelmiştir. Panti'nin askerlik yeri hakkında bilgi verilen mektuptan sonra zamana dair herhangi bir ibareye yer verilmez. Oyunun sonuna doğru Manol kirli işlerinden ötürü Sovyet yetkililerince aranır. Ortalıkta görünmeyen Manol, üç hafta sonra Dimuların evine gelir. Dimuların evine gelen Çimana da iki haftadır hastanede yattığını ve Manol'un kendisini ziyaret etmediğini söyleyerek Manol'a çıkışır. Bu zaman ifadeleri bize oyunun ne kadarlık bir süreyi kapsadığı noktasında net bilgi vermemektedir. Oyun Viladi'nin tabutunun meydandaki görüntüsü ve meydana pencereden ağlayarak izleyen ev halkı Dimuların durumları ile son bulur.

⁸ Poveska: askere çağrılma kâğıdı

⁹ Bitki: son, sonuncu

Burada savaştan tabutu gelen Viladi'nin askere yollanmasından sonra ne kadar süre geçtiği de ifade edilmemektedir.

Oyunda Panti, "Uzadı bu Afgan cengi... bunca vakit bulamadılar kolayını, sarıp, buusunnar o bir auç kadar düşmanı da çoktan bitirsinnär bu az-buçük işi..." (Baboglu, 2009: 292) demektedir. Yazar, 1979'da başlayıp 1989'da son bulan Sovyet- Afgan savaşına yönelik değerlendirmesini seksenlerin ortasından bakarak Panti ile ortaya koymaktadır. "Mumnar Saalık İçin" oyununda Afgan- Sovyet savaş döneminin ele alması ve bu dönemin oyunda, rüşvet ve ölümün somutlaştırılmasında rol oynaması yönüyle zamanın büyük bir işleve sahip olduğu söylenebilir.

"Gözlerimi Kapatırım, Vazifemi Yaparım" adlı oyunda da oyunun zamanı kronolojik bir sıralamayla ortaya konulmuştur. Uzun bir süreye yayılan oyunda zaman, tarihi gerçekliğe sahiptir. Efruz ve Vicdani'nin doğumuyla başlanan oyunda "Girizgâh"ta, "Tanin, Tasvir, Peyam, Sabah yazıyor beyler. İkdam da var. Otuz Bir Mart Vakasını yazıyor." (Taner, 2020: 15) ifadeleriyle doğum zamanlarına yer verilirken ülkede yaşanan toplumsal ve siyasal olaylara da göndermelerde bulunulur. 31 Mart Vakası 13 Nisan 1909'da cereyan etmiştir. Bu olay Osmanlı'da ulema ile iktidarda olan İttihad ve Terakki'nin arasını açmıştır. Tarihe, irtica isteyen halk ve askerlerin meclise "şeriat isteriz" naralarıyla yürümesi olayı olarak geçen 31 Mart Vakası, gerek dönemi içinde gerekse daha sonrasında gelişen fikir ayrılıklarını büyük ölçüde etkilediği söylenebilir. Taner'in, oyununu 31 Mart Vakası ile başlatması oyunda kronolojik olarak yer verilen tarihlerin yüklendikleri anlamlar açısından manidardır. Oyunda yer verilen tarihsel olayların sebebinin fikir ayrılıkları üzerinde temellendiği veya bu ayrılıkları sona erdirmeye yönelik olduğu düşünüldüğünde (1960 Darbesi ile 1971 Muhtırası gibi) oyunun başladığı 31 Mart Vakası tarihinin oyunda işlevsellik yüklendiği söylenebilir.

Haldun Taner'in oyununda dikkat çekici yan zamanın simgesel de olsa mekânlar üzerindeki etkisidir. Ülkede yaşanan toplumsal ve politik olaylara göre sürekli değişen sokak isimleri, bu isimlerin değişiminde rol oynayan olaylara eleştiri niteliği taşımasının yanında sürekli değişen isimlerin, mekânın adlandırılmasında bir karmaşa yaratmasına da tepki özelliği taşır. Sokak isimlerinin değişimi zamanın mekân üzerindeki etkisinin yanında ülkenin kronolojik olarak geçirdiği tarihsel süreçleri göz önüne sermesi bakımından da önem arz eder. 31 Mart Olayı tarihinden hemen sonra 10 Temmuz, II. Meşrutiyet ilanı bayramı olması hasebiyle sokak adının ilk değiştirilme tarihi sebebi olarak karşımıza çıkar. Bundan sonra zaman Dünya harbine giriş zamanı, Sevr Anlaşmasının imzalanması, Cumhuriyet'in ilanı, yapılan inkılaplar, Millî Şef dönemi, DP İktidarı, Hitler'in dönemi, İspanya iç Savaşı, Amerika'nın Nagazaki'ye atom bombası saldırısı, 1960 Darbesi ve 12 Mart Muhtırası oyunun sonuna kadar kronolojik olarak verilen tarihlerdir. Haldun Taner, oyunun kapsadığı süre için "*yakın tarihimizin yetmiş yılı*" (Taner, 2020: Önsöz) demektedir. 70 yıllık zaman Türkiye'nin yaşadığı olaylar ve iktidarın izlediği politikalar açısından önem taşımaktadır. Oyunda Türkiye'nin tarihsel serüvenini izlemek mümkündür. Efruz ve Vicdani'nin ilişkileri de bu tarihsel zamanın özellikleri noktasında dikkate değerdir. Efruz'un kirli işlerini aklamak için mebus olma isteği, ülkedeki toplumsal çalkantılardan faydalanarak kazanç elde etmesi, 1960 Askeri Darbesi'yle Vicdani'nin haksız yere hapisaneyeye girişi ve 12 Mart dönemi ile herkesin birbirinden şüphelendiği gergin bir toplumsal çalkantıda Vicdani'nin delirmesi, oyunda verilen toplumsal eleştirinin zamanın işlevselliğiyle ortaya konulduğunun sergisidir.

Her iki oyunda da zamanda tarihsel bir gerçeklik söz konusudur. Oyunlarda ele alınan tarihler toplumda yarattığı etkiler açısından büyük önem taşımaktadır. Nikolay Baboglu ve Haldun Taner, oyunlarında toplumsal ve siyasal eleştiriyi zamandan ayırmadan tarihsel bir

gerçeklikle ortaya koymuşlardır. Her iki yazarın, tarihsel gerçekliğe dayanan zaman kullanımı oyunda gerçeklik atmosferi yaratma isteğiyle de açıklanabilir. Bu da Baboglu ve Taner'in zaman kullanımında seyirciyi / okuyucuyu, inandırma / ikna etme amacı güttüğü söylenebilir. Nikolay Baboglu 1979-1985 yılları arasında yazdığı oyununda zaman olarak 1980'li yılların ortasını seçer. Toplumdaki güncel bir sorunu / olayı oyununa taşıyan Baboglu'nun oyununda, oyun zamanı ile oyunun yazılma zamanı arasında paralellik vardır. Oyununu 1964'te kaleme alan 1974'te yeni tablolar ekleyerek oyun zamanını 12 Mart'a kadar getiren Taner, oyunda geçmiş bir zamanı işlemiştir.

Nikolay Baboglu, bu oyunuyla Erwin Piscator'un politik tiyatro kuramına örnek teşkil etmektedir. Seyircinin çevresini ve yaşamın sorunlarını doğru bir şekilde algılamasını amaçlayan ve hayatın sorunlarına ilgisiz kalamayan politik tiyatrodaki Piscator, politik tiyatrosunun konusunu güncel olaylardan seçer (Şener, 2006: 259-260). Piscator, Zehra İpşiroğlu'nun aktarımıyla "*Oyunlarımız izleyiciyi güncel yaşamı yönlendirmeye, politik etkinliğe çağırıyor*" (İpşiroğlu, 1988: 39) demektedir. Baboglu'nun oyununda güncel bir konuyu seçmesi, gerçek ile sanatı birleştirme çabası ve oyunun politik mesajlar içermesi yönüyle Piscator'un "politik tiyatro"suna yaklaştığı söylenebilir. Piscator tiyatrosunda gerçeklerin ortaya konulmasında belgeler, fotoğraflar, hoparlörden verilen konuşmalar vs. gibi birçok argüman kullanılırken Baboglu sadece tarihsel gerçekliği olan zaman ile bunu ortaya koymuştur.

Piscator'un tiyatrosu Bertolt Brecht'in epik tiyatrosunun doğuşuna zemin hazırlamıştır. Brecht, Piscator gibi toplumsal sorunları ele alırken bunu doğrudan izleyiciye vermek yerine izleyicide eleştirel bir bakış getirme, sorgulama, soru sorma kısacası izleyiciyi oyuna dâhil etmeyi de hedefler. Brecht, sorunu tek bir açıyla değil birden fazla açıyla ele alır. Tiyatro oyunlarında Brecht'in epik tiyatro anlayışından

oldukça etkilendiği görülen Haldun Taner'in "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım" adlı oyununda zamanı toplumsal ve siyasi eleştirilerinde araç olarak kullanır. Taner, doğrudan eleştiri yerine zamanı Efruz ve Vicdani'nin ülkedeki durumları ile ironi ve güldürü öğeleriyle ortaya koyarak Baboglu'dan bu noktada ayrılır ve "epik tiyatro"ya yaklaşır.

5. Dekor / Mekân

"Mumnar Saalık İçin" adlı oyunda da "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım" adlı oyunda da dekor / mekân, sadece tamamlayıcı unsur olarak görülse de işlevseldir. Her iki oyunda dekor / mekân olarak ev, köşk ya da ev içi dekorasyona dair birkaç ayrıntı, oyun kişilerinin maddi durumlarını ve kişiler arasındaki sınıfsal farkı ortaya koymak amacıyla yönelik kullanılmıştır.

"Mumnar Saalık İçin" oyununda dekora / mekâna dair oyunun başında şunlar söylenir:

"Stena- bir çiftçi evi. Ev saabisi Dimu giiner, gidecek işä, bakmadaan, ani gün Pazar. Onun karısı Kati tertipleer içerlerini, toplayıp döşekleri, erleştirer onnarı üklää, dizip, örteer onnarı bir gözal dokuma kadrelilyän. Stenanın bir köşesindä oturêr Gina babu, Katinin kayınması, hazırlanêr kliseyâ gitmää, çıkarêr sandıktan rubalarını tutmalıklarını..."
(Baboglu, 2009: 285)

Burada dekora / mekâna dair ayrıntılara yer verilmemiştir. Dimuların yoksul hayatlarıyla paralel olarak "çiftçi evi" olduğu vurgusu öne çıkmaktadır. Oyunda Dimu ile Manol arasındaki gelir uçurumu ilk olarak dekor / mekân ile ortaya konulmuştur. Dekor burada Manol'un haksız kazanç elde ettiğinin ilk işaretini de vermektedir:

"Kolhozun predsedatelin evi: paalı mobila, kilimnär, telefon, televizor. Bu içerdä hepsi yabancılıktan getirmä, bişeycik yok kendi memleketindän, hepsi paalı" (Baboglu, 2009: 296)

Panti'nin askere uğurlandığı günün anlatıldığı beşinci perdede dekora / mekâna dair şu ifadelere yer verilir: “Şafk geçer stenanın öbür köşesinâ, orada siiredicilerin önünâ, açılêr Dimuylan Katilerin aulu, kapu önü: saa tarafta pardıdan örmâ aul, bir aacın dallarında süt çölmekleri hem susaklar asılı, sol tarafta çiçeklik başçesi, taa biraz uzakta sokaa çıkkmaa tokatçık” (Baboglu, 2009: 309). Burada yer verilen dekor / mekân Gagauz kültürünün bir parçası olan Gagauz evlerine ait unsurları barındırması açısından önem taşımaktadır. Eserlerinde Gagauz kültür ve geleneğine yer vermeyi ihmal etmeyen Baboglu, burada da misafire ikram edilmek üzere ağaca asılan süt çömleri ve susaklarla, Gagauz kültür unsurlarına da yer vermiş olur. Oyunda savaşta ölen Vladi'nin kilisede yapılan cenaze törenini evin penceresinden izleyen Dimuların penceresinden aktarılan dekor / mekân, cenaze töreni anlatımını destekler niteliktedir:

“Dimunun evi, büyük penceredän görüner küüyün meydanı hem kilisenin balaban çannık kulesi. Büyük çan uzun-uzun, aar-aar urêr ölä deyni. Muzıka çalêr yaşlı gömülmäk avasını, angısı hep yavaşıyer da karıların aalayışları işidiler...” (Baboglu, 2009: 336)

Dekor / mekân, “Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım” adlı oyunda çeşitlilik göstermektedir. Tarihsel bir gerçekliğin ifadesi olarak karşımıza çıkarılan sokak adları, okul, oyun sahnesi, büro, karakol, hapisane, gazete idarehanesi, park, akıl hastanesi oyunda karşımıza çıkarılan dekor / mekânlardır. Oyunda, yer verilen bu dekorlar / mekânlar, tamamlayıcı unsur olarak yer almanın yanında ülkedeki tarihsel gerçekliği açıklamakta bir fon görevi de görmektedir. Tek başına işlevsel olarak ele alınan dekor oyunun başında Vicdani ve Efruz'un doğdukları mekânlardır.

*“(Göstermelik iner; Cumbalı bir ev. Karşısında büyük bir köşk. Köşede çeşme.)
Şu cumbalı evde açtı (Çocuk viyaklaması)
Aynı ayın aynı günü*

Karşiki köşkte

Firuz'un oğlu Efruz doğdu (Çocuk gülmesi)" (Taner, 2020: 16)

Burada cumbalı ev ve köşk, Efruz ve Vicdani'nin maddi statülerini ortaya koymasından işlevseldir. Yoksul bir ailede doğup büyüyen Vicdani'nin cumbalı evde doğması ve zengin bir ailede doğup büyüyen Efruz'un doğduğu köşk oyundaki ilk çatışmayı dekor üzerinde sergilemesi açısından önem taşımaktadır.

Haldun Taner oyununda çoğunlukla göstermelik dekorlara yer vermiştir. Dekor / mekân göstermelik tabelalar, sesler, nesnelere (telefon, bayrak, fotoğraf vs.) ile ortaya konulmuştur. Oyunda zamanın işlevselliği dekora yansıtılarak ortaya konulmuştur. İsim olarak karşımıza çıkan Bakırköy, Vicdani'nin delirdiğinin somut delili olarak işlevsellik kazanır. Bunun yanında çeşitlilik gösteren dekor / mekânda tamamlayıcı unsur olarak İstanbul, Hatay Pastanesi, Erzurum, Erzincan, Yalova, Aksaray ile karşılaşırız.

Nikolay Baboglu ve Haldun Taner'in oyununda ortak olarak dekorun zenginlik veya yoksulluğun göstergesi olarak işlevselliği göze çarpar. Baboglu'nun oyununda Manol'un evindeki dekoratif unsurlarla ortaya konulan zenginlik Taner'de, Efruz'un doğduğu evin köşk olduğunun ifadesiyle sunulur. Bunlara karşılık yoksulluk Dimu'nun dikkat çekmeyen sade evi ile Vicdani'nin köşk karşısındaki cumbalı evde doğumuyla aktarılır. Oyunlarda dekora, oyun karakterlerinin maddi durumlarını ortaya koyma işlevi yüklenmiştir.

Nikolay Baboglu oyununda dekoru bütün somutluğuyla ortaya koyarken Haldun Taner oyununda soyut dekorlara yer vermiştir. Geleneksel Türk Tiyatrosu'nun önemli özelliklerinden biri olan dekor / mekânda soyutlama 1960'lardan sonra büyük gelişim gösteren Modern Türk Tiyatrosu'nda da kullanılmıştır. Ayşegül Yüksel, 1960'larda Modern Türk Tiyatrosu'nda "episodik bir yapı üzerine kurulan oyunların" Geleneksel Türk Tiyatrosu'na ait "Karagöz, Meddah ve

Ortaoyunu'nun biçimlerini modern yazarlık teknikleriyle" buluşturarak önemli ve belirleyici bir gelişim gösterdiğini ifade eder. Yüksel, bu gelişimin "gerçekçi üslupla yazılan oyunların sahneleniş biçimini de" etkileyerek "soyut mekân anlayışının" (1995: 127) geliştiğini aktarır. Bu yönüyle Haldun Taner'in oyununda kullandığı göstermelik soyut mekânların Geleneksel Türk Tiyatrosu'nun soyut mekân kullanımının modern tekniklerle sergilenmiş olduğu söylenebilir.

Sonuç

Gagauz Edebiyatı'nın önemli isimlerinden biri olan Nikolay Baboglu'nun "Mumnar Saalık İçin" ve Türk Edebiyatı'nın önemli tiyatro ve öykü yazarlarından Haldun Taner'in "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" adlı eserleri karşılaştırmalı edebiyat bağlamında ele alınmıştır. Her iki yazarın toplumcu bir bakış ile oyunlarını kaleme almaları, oyunlarında entrik kurgunun önemli bir unsuru olan zamanın, tarihsel gerçekliğe dayanması ve kırsal hayat ile kent hayatındaki toplumsal ve siyasal olayları ele alan iki oyunda yaşanan olumsuzlukların sebebinin "kapitalizm"e bağlanması bizleri kendi coğrafyalarının edebî sahalalarında öne çıkan iki ismin eserlerini karşılaştırmaya götürmüştür.

Karşılaştırılan her iki oyunun toplumcu bir bakış açısıyla ele aldıkları dönemlere eleştirel yaklaşımları söz konusudur. Nikolay Baboglu, tiyatro tarzında tek eseri olan "Mumnar Saalık İçin" adlı oyunda Sovyet döneminde köylerde önemli işleve sahip olan kolhoz hayatını ve Sovyet-Afgan Savaşı'ndaki genç ölümleri ele alarak eleştirmiştir. Haldun Taner ise "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" adlı eserinde eleştiri oklarını, uzun bir tarihsel serüvene çıkardığı oyun kişileri çevresinde Türkiye'deki siyasal ve sosyal olaylara çevirmiştir.

Yazarların eserlerine verdikleri isimler uyarı ve tembih ifadeleri içermeleri bakımından dikkate değerdir. "Mumnar Saalık İçin"de Hristiyan inancında sağlık ve ölü için yakılan mumlar hatırlatılarak

savaştan gelen ölümlere karşı duruşla mumların sağlık için yanması temennisinde bulunulurken “Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım”da yanlış koşullanmanın eleştirisiyle toplumda olan bitene kayıtsız kalınmaması ve gözlerin açılarak sadece vazifeye odaklanılmaması uyarısı yapılır.

“Mumnar Saalık İçin” adlı eserde toplumsal eleştirinin günceli yakaladığı görülerek Erwin Piscator’un “politik tiyatrosu”na yaklaşmıştır. “Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım” adlı eserde ise Bertolt Brecht’in Piscator’un politik tiyatrosundan geliştirdiği epik tiyatronun yansımalarını -tablolar arası esneklik, ironinin yerinde kullanımı, seyirciyi oyuna katma isteği, koro ve anlatıcı ile seyirciyi uyarma, dikkati diri tutma arzusu ve toplumsal eleştiri özellikleriyle-görmek mümkündür.

Her iki oyunda dekor / mekân, üzerinde çok durulmayan fakat kişilerin maddi statülerini ortaya koyma işlevi yüklenmiştir. Bu yönüyle sadece tamamlayıcı unsur olarak duran mekânın işlevselliği ile fon olmaktan öteye geçtiği görülür. “Mumnar Saalık İçin” adlı oyunda mekân durağan ve somut gerçeklikle örtüşmüş, “Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım”da mekân göstermelik tablo, resim ve seslerle soyut bir gerçeklikte ortaya konulmuştur.

Her iki oyunda bürokrasinin yanlış işleyişi, savaş ve ahlaki değerlere bakış izlekleri öne çıkmaktadır. Bürokrasinin yanlış işleyişinde adam kayırma, rüşvet, liyakatsizlik ve yolsuzluğa işaret edilmiştir. Savaş “Mumnar Saalık İçin”de hem rüşvetin hem de ölümlerin sebebi olarak büyük bir işlevsellekle ele alınırken Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım”da savaş toplumsal ve siyasi eleştiri malzemesi olarak ele alınmıştır. Ahlaki değerlerde kadına bakışta her iki oyunda farklılık gözlemlenir. “Mumnar Saalık İçin”de kadın ahlaksız adamca mağdur edilmişliğiyle görülürken “Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım”da

kadın ahlaksızlığıyla öne çıkarılarak mağdur olandan ziyade mağdur eden konumundadır.

Zaman, Mumnar Saalık İçin”de seksenlerin ortası olarak geçer ve oyunun çok uzun bir süreyi kapsamadığı görülür. “Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım”da Türkiye’nin 70 yıllık tarihsel serüveni ortaya konulur. Her iki oyunda da ele alınan coğrafyanın tarihsel serüvenini zaman unsuru olarak görmek mümkündür.

Her iki oyun sömüren ve sömürülen ilişkisini ele almıştır. “Mumnar Saalık İçin” adlı oyunun sonunda sömüren cezalandırılmanın eşliğini yaşarken “Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım”da sömürülen cezalandırılır. İki oyunda da sömürünün kaynağı olarak kapitalizm veya “kapitalizm kırıntıları” görülür.

Kaynakça

- Aktulum, K. (1999). *Metinlerarası ilişkiler*. Öteki Yayınevi.
- Argunşah, M. & Argunşah, H. (2007). *Gagauz yazıları*. Türk Ocakları Kayseri Şubesi Yayınları.
- Aytaç, G. (2009). *Karşılaştırmalı edebiyat bilimi*. Say Yayınları.
- Baboglu, N. (2003). *Gagauzların kaderi*. Pontus.
- Baboglu, N. (2009). *Uzak yollarım*. Chişinau: Pontus.
- Boeva, A. (2016). Nikolay Baboglunun “Dünürçülük” anlatmasının ıstoriyası. M. Şahingöz, A. Alp (Ed.), *Hamdullah Suphi ve Gagauzlar içinde* (275. ss.), Türk Yurdu.
- İnce, V. (2020). Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım ve özne-iktidar ilişkisi. *Erdem*, (79), 129-148.
- İpşiroğlu, Z. (1988). *Tiyatroda devrim*. Çağdaş Yayınları.

- Kefeli, E. (2000). *Karşılaştırmalı edebiyat incelemeleri*. Kitabevi Yayınları.
- Kefeli, E. (2006). Karşılaştırmalı edebiyat: tanım, yöntem ve incelemeler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4(8), 331-350.
- Mardin, Ş. (1991). *Türk modernleşmesi*. İletişim Yayınları.
- Özkan, N. (2017). *Gagauz edebiyatı*. Bilge Kültür Sanat.
- Şener, S. (2003). *Dram sanatı*. Mitos-Boyut Yayınları.
- Şener, S. (2006). *Dünden bugüne tiyatro düşüncesi*. Dost Kitapevi Yayınları.
- Taner, H. (2020). *Gözlerimi Kaparım, Vazifemi Yaparım*. Yapı Kredi Yayınları.
- Turan, A. (2014). *Haldun Taner'in Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım ve Eşeğin Gölgesi oyunlarının Bertolt Brecht'in Üç Kuruluşluk Opera ve Sezuan'ın İyi İnsanı Oyunları ile karakter ögesi bakımından karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, A. (1986). *Haldun Taner tiyatrosu*. Bilgi Yayınevi.
- Yüksel, A. (1995). Modern Türk Tiyatrosunda arayış ve gelişmeler, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 12(12), 123-130.
- Yüksel, A. (2013). *Dram sanatında sınırları zorlamak*. Mitos Boyut.

EXTENDED ABSTRACT

Nikolay Baboglu wrote his work titled "Mumnar Saalık İçin" between 1979 and 1985. The work criticizes the immoralities in the Soviet kolkhoz life and the deaths of the youths in the Afghan-Soviet War during the period. It is possible to see the effects of Erwin Piscator's "political theatre" in the work written from a socialist perspective. Haldun Taner published his work "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım" in 1964. By adding new elements to his work in 1974, Taner managed to perform the play, which ended in 1960, until March 12, 1971. The author, who uses humour and irony a lot in his work, also draws attention to social criticisms.

The works "Mumnar Saalık İçin" and "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım" were discussed in the context of comparative literature. In this sense, first the summaries of the works were provided. Then, the prominent themes, persons, time, and decoration / setting elements were examined.

The prominent themes in the works are the malfunctioning of bureaucracy, war, and perspectives towards moral values. The malfunctioning of the bureaucracy was discussed in both plays within the framework of bribery, nepotism, power ambition, and corruption.

In the plays, war also has an important place in revealing social criticism. While the deaths in the Soviet-Afghan War were criticized in the play "Mumnar Saalık İçin", wars in Turkey and the world were included as a part of social and political criticism in "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım". Here, imperialism was seen as the cause of wars.

There are different approaches regarding moral values in both plays. In "Mumnar Saalık İçin", the woman is the victim of Manol's immorality. Manol tries to hide his immorality by seeing the woman as worthless. In the forbidden affair with Manol, the author displays the woman as the victim and the man as the immoral. In "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım", the woman was seen as an object in Efruz's and the boss' eyes. By giving a share to the woman in the exploitation of women in the play, woman was presented as someone who is flirtatious and unscrupulous, and who accepted to be exploited. The woman was viewed as an exploiter as well as an exploited. In this respect, different perspectives were observed in approaching women in both plays.

While the conflict was achieved through Manol and Dimu in the play named "Mumnar Saalık İçin", it was provided through Efruz and Vicdani in the play

"Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım". Whereas Manol and Efruz have common characteristics with each other like ambition for power, moral weakness, and dirty deeds, both Dimu and Vicdani are honest and righteous. While Manol was criticized and Dimu was reflected as the "ideal person" in "Mumnar Saalık İçin", both Elfruz and Vicdani were criticized in "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım".

The play "Mumnar Saalık İçin" takes place in the mid-1980s. The play, which touches upon the Soviet-Afghan War, was written between 1979 and 1985. Nikolay Baboglu adopts a similar style to Erwin Piscator's "political theatre" because he discusses both social criticism and current issues in his play. In the play "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım", the storyline starts with the 31 March Event and ends with the 12 March military intervention. In the play, which covers a period of 70 years, it is possible to see Turkey's social and political history. Time serves as a supportive element of social criticism in both plays, in which chronological time flow was staged.

In the play, the decoration / setting has the function of revealing the financial status of the people. While it shows a concrete reality in "Mumnar Saalık İçin", the decoration / setting is abstracted with ostensible paintings, posters, objects, and sounds in "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım".

As works of two different geographies "Mumnar Saalık İçin" and "Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım" show similarities to each other in terms of the themes and people they deal with, as well as the use of decoration / setting and time. The reason for this similarity can be attributed to the authors' socialist perspectives in both works.